

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

افرمائروا وسردان ابران

www.ketab.ir

نویسنده: حسن سالاری
ویراستار علمی: یونس کرامتی

سرشناسه	سالاری، حسن، ۱۳۵۵ -
عنوان و نام پدیدآور	۱۰۰ [صد] فرمانروا و سردار ایران / نویسنده حسن سالاری؛ ویراستار علمی یونس کرامتی .
مشخصات نشر تهران	: محراب قلم، کتاب های مهتاب، ۱۳۹۴ .
مشخصات ظاهری	: ۲۳۶ ص.؛ ۲۲ × ۲۸ س.م.
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: ایران -- شاهان و فرمانروایان -- تاریخ
موضوع	: ایران -- تاریخ -- پیش از اسلام
شناسه افزوده	: کرامتی، یونس، ۱۳۴۹ -، ویراستار
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴ ص ۲ س ۸۱ / DSR
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۰۰۹۲۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۳۹۲۲۴۱

۱۳۹۷۴۴۴

۹۴،۱۲،۱۷

کتاب های مهتاب

واحد کودک و نوجوان محراب قلم

۱۰۰
فرمانروا
و سردار ایران

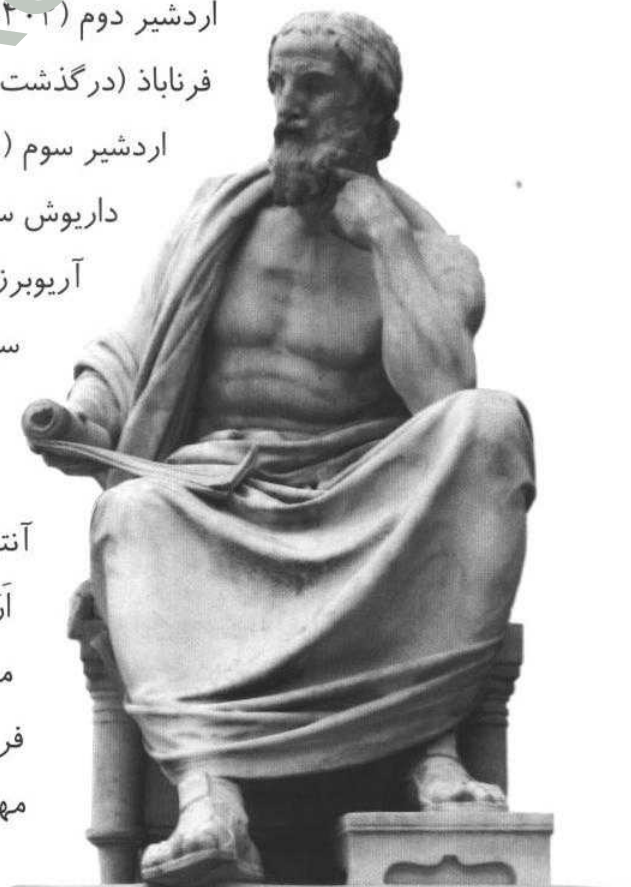
نویسنده: حسن سالاری
ویراستار علمی: یونس کرامتی
ویراستار زبانی: پژمان واسعی
مدیر هنری: بهزاد غریب پور
صفحه آرا: حسین سالاری
طرح جلد: کیانوش غریب پور
نوبت چاپ: اول ۱۳۹۴
تیراژ: ۳۳۰۰ نسخه
لیتوگرافی: صاحب
چاپ: دانش پژوه
کلیه حقوق چاپ محفوظ است
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۳-۷۹۰۰۰

آدرس: تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری، شماره ی ۱۰۴، صندوق پستی ۵۶۸-۱۳۱۴۵
تلفن: ۸۰-۶۶۴۹۰۷۸۹ نمابر: ۶۶۴۱۸۱۹۰ سامانه پیام رسان: ۶۶۴۶۵۲۰۱

فهرست

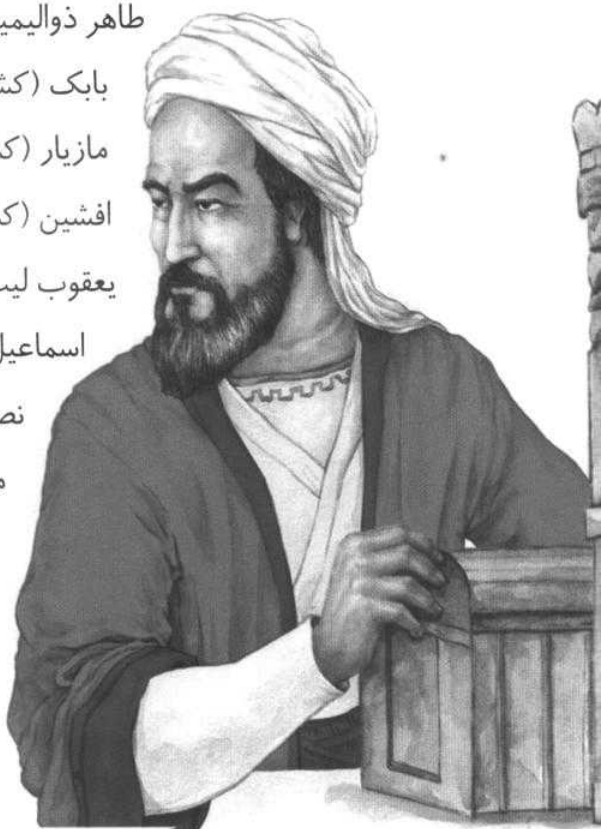
۸	پیش گفتار
۱۲	هووخشتره (۶۲۵-۵۸۵ پ.م)
۱۴	کوروش بزرگ (۵۵۹-۵۳۰ پ.م)
۱۷	هارپاگ (درگذشت پس از ۵۴۶ پ.م)
۱۸	کمبوجیه (۵۲۲-۵۳۰ پ.م)
۱۹	داریوش بزرگ (۵۲۲-۴۸۶ پ.م)
۲۴	آرتافرن (درگذشت پس از ۴۹۰ پ.م)
۲۶	خشیارشا (۴۸۶-۴۶۵ پ.م)
۲۸	مردونیه (درگذشت ۴۷۹ پ.م)
۲۹	اردشیر یکم (۴۲۴-۴۲۴ پ.م)
۳۰	داریوش دوم (۴۲۴-۴۰۴ پ.م)
۳۱	اردشیر دوم (۴۰۴-۳۹۹ پ.م)
۳۲	فرناذ (درگذشت ۳۷۲ پ.م)
۳۳	اردشیر سوم (۳۵۹-۳۳۸ پ.م)
۳۴	داریوش سوم (۳۳۶-۳۳۰ پ.م)
۳۶	آریوبرزن (کشته در ۳۳۱ پ.م)
۳۷	سپیتامان (کشته در ۳۲۸ پ.م)
۳۹	سلوکوس (۳۱۲-۲۸۱ پ.م)
۴۰	مهرداد پونتوسی (۳۰۱-۲۶۶ پ.م)
۴۱	آنتیوخوس یکم (۲۸۱-۲۶۱ پ.م)
۴۲	آرشک (۲۴۷-۲۱۷ پ.م)
۴۴	مهرداد یکم (۱۷۱-۱۳۸/۱۳۹ پ.م)
۴۶	فرهاد دوم (۱۳۸/۱۳۹-۱۲۷ پ.م)
۴۸	مهرداد دوم (۱۲۴/۱۲۳-۸۸/۸۷ پ.م)
۵۰	مهرداد اوپاتر (۱۲۱-۶۳ پ.م)

- ۵۲ اُرد دوم (۵۸-۳۸ پم)
- ۵۴ سورنا (درگذشت پس از ۵۵ پم)
- ۵۶ فرهاد چهارم (۳۸-۲ پم)
- ۵۸ اردوان دوم (۱۰-۳۸ م)
- ۵۹ بلاش یکم (۷۹-۵۱ م)
- ۶۱ خسرو (۱۲۷-۱۰۸ م)
- ۶۳ بلاش چهارم (۱۹۱-۱۴۷ م)
- ۶۴ بلاش پنجم (۲۰۷-۱۹۱ م)
- ۶۵ اردوان چهارم (۲۱۳-۱۰۴ م)
- ۶۶ اردشیر بابکان (۲۲۴-۲۱۰ م)
- ۶۸ شاپور یکم (۲۴۰-۲۷۰ م)
- ۷۰ بهرام دوم (۲۷۶-۲۹۳ م)
- ۷۱ نرسی (۲۹۳-۳۰۲ م)
- ۷۲ شاپور دوم (۳۰۹-۳۷۹ م)
- ۷۴ یزگرد یکم (۳۹۹-۴۲۱ م)
- ۷۵ بهرام گور (۴۲۱-۴۳۹ م)
- ۷۷ پیروز (۴۵۹-۴۸۴ م)
- ۷۸ قباد یکم (۴۸۸-۵۳۱ م)
- ۸۰ خسرو انوشیروان (۵۳۱-۵۷۹ م)
- ۸۳ هرمزد چهارم (۵۷۹-۵۹۰ م)
- ۸۴ بهرام چوبین (کشته در ۵۹۱ م)
- ۸۶ خسرو پرویز (۵۹۰-۶۲۸ م)
- ۸۹ شیرویه (۶۲۸-۶۲۸ م)
- ۹۰ پوران (۶۳۰-۶۳۱ م)
- ۹۱ آزادبه (کشته در ۶۳۶ م/۱۴ق)
- ۹۲ جابان (کشته در ۶۳۴ م/۱۳ق)
- ۹۳ یزدگرد سوم (۶۳۳-۶۵۱ م)

- ۹۴ بهمن جادویه (کشته در ۶۳۶م/۱۴ق)
- ۹۵ رستم فرخزاد (کشته در ۶۳۶م/۱۴ق)
- ۹۶ مهران رازی (کشته در ۶۳۷م/۱۶ق)
- ۹۷ پیروزان (کشته در ۶۴۲م/۲۱ق)
- ۹۸ هرمزان (کشته در ۶۴۶م/۲۵ق)
- ۱۰۰ سیاوش رازی (کشته در ۶۴۳م/۲۲ق)
- ۱۰۱ پیروز سوم (۶۵۱-۶۷۸م)
- ۱۰۲ باو (کشته در ۶۸۰م/۶۰ق)
- ۱۰۳ مختار ثقفی (کشته در ۶۷۵م/۶۷ق)
- ۱۰۴ ابومسلم خراسانی (کشته ۱۳۷ق/۷۵۵م)
- ۱۰۵ شروین (درگذشت ۱۸۹ق/۸۰۵م)
- ۱۰۶ یحیی برمکی (درگذشت ۱۹۰ق/۸۰۶م)
- ۱۰۸ فضل بن سهل (کشته در ۲۰۲ق/۸۱۷م)
- ۱۱۰ طاهر ذوالیمینین (۲۰۲-۲۰۶ق/۸۲۱-۸۲۲م)
- ۱۱۲ بابک (کشته در ۲۲۳ق/۸۳۰م)
- ۱۱۴ مازیار (کشته در ۲۲۴ق/۸۲۹م)
- ۱۱۵ افشین (کشته در ۲۲۶ق/۸۴۱م)
- ۱۱۷ یعقوب لیث (۲۴۷-۲۶۵ق/۸۶۱-۸۷۹م)
- ۱۱۹ اسماعیل سامانی (۲۷۹-۲۹۵ق/۸۹۲-۹۰۷م)
- ۱۲۰ نصر سامانی (۳۰۱-۳۳۱ق/۹۱۳-۹۴۳م)
- ۱۲۱ مرداویج (۳۱۶-۳۲۳ق/۹۲۸-۹۳۵م)
- ۱۲۳ عمادالدوله یبویه (۳۲۲-۳۳۸ق/۹۳۴-۹۴۹م)
- ۱۲۴ رکنالدوله یبویه (۳۳۸-۳۶۶ق/۹۴۹-۹۷۷م)
- ۱۲۶ عضدالدوله (۳۳۸-۳۷۲ق/۹۴۸-۹۸۳م)
- ۱۲۸ ابومنصور عبدالرزاق (درگذشت ۳۵۰ق/۹۶۲م)
- ۱۲۹ منصور بن نوح (۳۵۰-۳۶۶ق/۹۶۱-۹۷۶م)
- ۱۳۰ محمود غزنوی (۳۸۹-۴۲۱ق/۹۹۹-۱۰۳۰م)

- ۱۳۲ قابوس وشمگیر (۳۶۶-۴۰۳/ق ۹۷۷-۱۰۱۲م)
- ۱۳۴ ملک خاتون (۳۸۷-۴۱۹/ق ۹۷۷-۱۰۲۸م)
- ۱۳۵ علاءالدوله ی کاکویه (۳۹۸-۴۳۳/ق ۱۰۰۸-۱۰۴۱م)
- ۱۳۶ طغرل بیگ (۴۲۹-۴۵۵/ق ۱۰۳۸-۱۰۶۳م)
- ۱۳۷ آلبارسلان (۴۵۵-۴۶۵/ق ۱۰۶۳-۱۰۷۲م)
- ۱۳۸ محمد خوارزمشاه (۵۹۶-۶۱۷/ق ۱۲۰۰-۱۲۲۰م)
- ۱۴۰ جلال الدین منکبرنی (۶۱۷-۶۲۸/ق ۱۲۲۰-۱۲۳۱م)
- ۱۴۲ شمس الدین جوینی (۶۱۴-۶۸۳/ق ۱۲۱۷-۱۲۸۴م)
- ۱۴۳ غازان خان (۶۹۴-۷۰۳/ق ۱۲۹۵-۱۳۰۴م)
- ۱۴۴ مسعود باشتینی (۷۳۸-۷۴۵/ق ۱۳۳۸-۱۳۴۴م)
- ۱۴۵ شاهرخ تیموری (۸۰۷-۸۵۰/ق ۱۴۴۷-۱۵۰۵م)
- ۱۴۶ شاه اسماعیل (۹۰۵-۹۳۰/ق ۱۵۰۰-۱۵۲۴م)
- ۱۴۸ شاه عباس (۹۹۶-۱۰۳۸/ق ۱۵۸۸-۱۶۲۹م)
- ۱۵۰ نادرشاه (۱۱۴۸-۱۱۶۰/ق ۱۷۳۶-۱۷۴۷م)
- ۱۵۲ کریم خان زند (۱۱۶۵-۱۱۹۳/ق ۱۷۵۱-۱۷۷۹م)
- ۱۵۴ آقامحمدخان (۱۲۱۰-۱۲۱۱/ق ۱۷۹۶-۱۷۹۷م)
- ۱۵۵ عباس میرزا (۱۲۱۳-۱۲۴۹/ق ۱۷۹۷-۱۸۳۳م)
- ۱۵۷ ناصرالدین شاه (۱۲۶۴-۱۳۱۳/ق ۱۸۴۸-۱۸۹۶م)
- ۱۵۹ امیر کبیر (۱۲۶۴-۱۲۶۸/ق ۱۸۴۸-۱۸۵۲م)
- ۱۶۱ مظفرالدین شاه (۱۳۱۳-۱۳۲۴/ق ۱۸۹۶-۱۹۰۷م)
- ۱۶۳ محمدعلی شاه (۱۳۲۴-۱۳۲۷/ق ۱۹۰۷-۱۹۰۹م)
- ۱۶۵ احمدشاه (۱۳۲۷-۱۳۴۴/ق ۱۹۰۹-۱۹۲۵م)
- ۱۶۸ گاه شمار
- ۲۲۲ واژه نامه
- ۲۲۵ کتاب نامه
- ۲۲۹ پایگاه های اینترنتی
- ۲۳۰ نمایه

پیش‌گفتار

بیش‌تر فرمانروایان می‌پندارند که تفاوت اصلی فرمانروایان و فرمان‌برداران در این است که آن‌ها باید بهتر بخورند، بیش از دیگران بخوابند و کم‌تر بکوشند و کم‌تر رنج ببرند. اما من بر این باورم که تفاوت اصلی آن‌ها با دیگران در خردمندی، دوراندیشی و شوق به کار کردن است. کوروش‌نامه، کتاب دوم، فصل چهارم

یافته‌های باستان‌شناسی نشان می‌دهند که از حدود ۱۲ هزار تا ۱۰ هزار سال پیش، مردم دوره‌ی نوسنگی به یک‌جانشینی در بخش‌هایی از ایران به‌ویژه دامنه‌های زاگرس روی آوردند. آن‌ها آرام‌آرام توانستند برخی از جانوران مانند گوسفند و بز را اهلی کنند و گیاهانی مانند گندم و جو را در کنار باغی‌های کوچک بکارند. این مردم از حدود ۱۰ هزار تا ۸ هزار سال پیش، نخستین روستاها را در غرب و سپس در بخش‌های مرکزی ایران برپا کردند.

به‌زودی صنعت یز در ایران پیشرفتی چشمگیر کرد، چنان‌که از حدود ۸ هزار سال پیش سفال‌هایی ظریف ساخته می‌شد و با محلول گل اخرا بر سطح آن‌ها نقش می‌زدند. سپس حدود ۷ هزار سال پیش، مردم در بخش‌های مرکزی ایران به ذوب سنگ مس و ریخته‌گری فلز مس پرداختند. آن‌ها از حدود ۷ هزار سال پیش با آمیختن مس و قلع، ماده‌ی سخت‌تری به نام مفرغ (برنز) به دست آوردند. به نخستین آلیاژ به شمار می‌آید.

سرانجام، پیشرفت صنعت و گسترش کشاورزی به پیدایش نخستین شهرهای ایران در حدود ۵ هزار سال پیش انجامید. شوش (در خوزستان)، سِتلک (در کاشان)، شهر سوخته (در سیستان) و جیرفت (در کرمان) از آن جمله‌اند. مردم سرزمین‌های همسایه برای به دست آوردن فراورده‌های مردم ایران با این شهرها دادوستد داشتند و گاه به آن‌ها یورش می‌آوردند. برای مثال، آشوریان از میان‌رودان (بین‌النهرین) بارها به ایران تاختند و مردم را تاراج کردند.

در آن زمان که آشوریان قلمرو خود را در غرب آسیا گسترش می‌دادند، گروهی از ایرانی‌ها به نام مادها در غرب ایران به کار کشاورزی و دام‌پروری، به‌ویژه پرورش اسب، می‌پرداختند. مادها برای جلوگیری از چپاول جنگجویان آشور و کشتار مردم به ساختن قلعه‌های چنددیواره روی آوردند. سرانجام مادها توانستند در ۶۱۲ پیش از میلاد بر آشوری‌ها پیروز شوند. آن‌ها فرمانروایی یکپارچه‌ای را در غرب و شمال غرب ایران بنیان نهادند.

در ۵۵۰ پیش از میلاد، گروه دیگری از ایرانی‌ها به نام پارس‌ها به رهبری کوروش هخامنشی بر پادشاه ماد پیروز شدند. کوروش بزرگ، شاهنشاهی جهان‌گستر هخامنشیان را بنیان نهاد. داریوش بزرگ، این شاهنشاهی را از اقیانوس هند تا دریای مدیترانه گسترش داد. این شاهنشاهی بر پایه‌ی همکاری همه‌ی مردم ایرانی و غیرایرانی پی‌ریزی شده بود، چنان‌که به هر کسی بر پایه‌ی کوشش او پاداش داده می‌شد.

شاهنشاهی هخامنشیان بیش از دویست سال پابرجا بود تا این که در ۳۳۱ پیش از میلاد، اسکندر مقدونی بر سربازان داریوش سوم، آخرین شاهنشاه هخامنشی، پیروز شد. جانشینان اسکندر به نام سلوکیان تا ۲۳۸ پیش از میلاد بر ایران فرمان راندند. در این میان برخی از ایرانیان در بخش‌هایی از قلمرو هخامنشیان، استقلال خود را حفظ کردند. سرانجام پارت‌ها بر سلوکیان چیره شدند و فرمانروایی اشکانیان را بنیان نهادند.

اشکانیان بیش از همه‌ی خاندان‌های دیگر بر ایران فرمان راندند. آن‌ها بازرگانی بین شرق و غرب را گسترش دادند، کاروان‌سراهای بسیار در مسیر راه‌ها ساختند و برای راه‌ها پلیس سواره گذاشتند تا جاده‌ی ابریشم رونق گرفت. اما کشمکش‌های ایران و روم نیز در همین دوره آغاز شد. اسب‌سواران و تیراندازان سواره ست اشکانی شکست‌هایی سخت بر سپاه روم وارد کردند، اما این درگیری‌ها پایه‌های فرمانروایی اشکانیان را سست کرد.

در ۲۲۴ میلادی، گروه دیگری از ایرانیان به رهبری اردشیر بابکان بر اشکانیان چیره شدند و فرمانروایی ساسانیان را بنیان نهادند. ساسانیان به نام شاپور یکم، هم بر رومیان پیروز شد و هم دانشگاه گندی‌شاپور را در خوزستان بنیان نهاد. این دانشگاه در دوره‌ی فرمانروایی خسرو انوشیروان به اوج شکوفایی خود رسید. در این میان، برخی از رومیان به قلمرو ایران و پاسخ ایرانیان با لشکرکشی به قلمرو روم نیز افزایش یافت.

با پیشرفت‌های چشمگیر ارتش ایران در دوره‌ی خسرو پرویز به نظر می‌رسید که امپراتوری روم شرقی به پایان خود رسیده است. اما ارباب کلیسا با هزینه‌ی کم، سکه‌های طلا توانستند شورش را بر ضد خسرو پرویز به پا کنند. آن‌ها سرداران ایران را به جای رویارویی با جنگجویان روم به جان هم انداختند. نتیجه‌ی این درگیری‌های داخلی، کشته‌شدن بسیاری از بزرگان ساسانی به دست شیرویه، پسر خسرو پرویز، بود.

شیرویه کسانی را که ممکن بود فرمانروایان توانمندی برای ایران شوند، از میان برداشت. او ثروتی را که خسرو پرویز گردآورده بود و برای پشتیبانی از ارتش به کار می‌آمد، میان شورشیان پراکند. شیرویه سازمان ارتش ایران را آشفته کرد و سرداران گریخته از نبرد با رومیان را به مقام‌های بزرگ گمارد. کارهای ناروای او زمینه را برای یورش عرب‌های بادیه به رهبری چپاولگری به نام مُثَنی بن حارثه، به شهرهای غربی ایران فراهم کرد.

این نخستین بار نبود که عرب‌های بیابان‌گرد به قلمرو ایران یورش می‌آوردند. هنگامی که شاپور دوم (۳۰۹-۳۷۹م) در کودکی بر تخت نشست، عرب‌ها به ایران یورش آوردند. هرمزد چهارم (۵۷۹-۵۹۰م) که با یورش هم‌زمان خزران، رومی‌ها و عرب‌ها به قلمرو ایران روبه‌رو شد، فرمود تا برای عرب‌های گرسنه، نان بفرستند. یورش عرب‌ها به آبادی‌های ایران چندان ادامه داشت که ساسانیان پادگان‌های بسیاری در نزدیکی بیابان عربستان ساختند.

اما یورش عرب‌ها در سال‌های پایانی فرمانروایی ساسانیان به فروپاشی این فرمانروایی انجامید. آشفتگی دربار ساسانیان و هم‌سخنی عرب‌ها برای دستیابی به گنجینه‌ی خسروان یکی از سبب‌های اصلی این شکست نظامی بود. عمر، خلیفه‌ی دوم و فرمانده اصلی جنگ با ایران، چنان‌که در تاریخ طبری آمده است، به جنگاوران عرب گفته بود: «حجاز جای شما نیست، مگر این‌که آذوقه از جای دیگر بجوید که مردم حجاز جز با این کار نیرو نگیرند».

یورش به ایران به دست جنگاورانی انجام شد که بیش‌تر آن‌ها در ستم به خاندان پیامبر اسلام نقش داشتند. فرزندان این جنگاوران در سال ۶۱ هجری قمری، خاندان پیامبر را به خاک و خون کشیدند و پایه‌های فرمانروایی امویان را استوار کردند. یکی از آن‌ها به نام عبدالرحمان بن زیاد پس از رویداد خونین کربلا با بیست هزار هزار سکه‌ی طلا که از مردم خراسان چپاول کرده بود، به نزد یزید رفت و به او مبارک‌باد گفت.

ستم بر مردم ایران، به‌ویژه مردم خراسان، زمینه را برای جنبش‌های کوچک و بزرگ علیه آنان فراهم کرد. بزرگ‌ترین آن‌ها، جنبش خراسانیان به فرماندهی بهزادان پسر ونداد هرمزد بود که به نام بومسلم شناخته شد. او ابوالعباس سفاح را به عنوان نخستین خلیفه‌ی عباسیان بر تخت نشاند. اما بومسلم چندان زنده نماند و دومین خلیفه‌ی عباسی، ابوجعفر منصور، او را با نیرنگ از میان برداشت تا مبادا قدرت را از عباسیان بگیرد.

سرانجام، طاهر ذوالیمینین از مأموران خراسان بزرگ توانست استقلال شرق ایران را از عباسیان بگیرد. پس از طاهریان سرداران بزرگ دیگری در اندیشه‌ی استقلال برآمدند. برجسته‌ترین ایشان اسماعیل پسر احمد سامانی، بنیان‌گذار فرمانروایی سامانیان، بود که از حدود ۲۸۹ق از بخارا بر سراسر خراسان بزرگ تا جرجان فرمانبرداری یافت. سپس خاندان بویه بر بغداد دست یافتند و فرمانروایی را از چنگ عباسیان بیرون بردند.

اما یورش‌های قوم‌های کوچنده و جنگنده به شرق ایران زمینه را برای فروپاشی دولت‌های ایرانی فراهم کرد. غزنویان، سلجوقیان، خوارزمشاهیان، مغولان و تیموریان یکی پس از دیگری خاک ایران را جارو کردند. نوبت به صفویان که رسید، جنگ و همدانی شدت گرفت. سپس قاجاران بر سر کار آمدند که با روس‌ها درگیر شدند. سرانجام، مردم ایران به پا خاستند و با جنبش مشروطه راه را برای گسترش مردم‌سالاری در ایران فراهم کردند.

در این کتاب می‌خواهیم تاریخ پر فراز و نشیب ایران را از دوران باستان تا دوران معاصر در ساختاری نو و در ۱۰۰ مقاله‌ی کوتاه بازخوانی کنیم. این مقاله‌ها به معرفی ۱۰۰ تن از فرمانروایان و سرداران ایران می‌پردازند، چه آن‌هایی که ایرانی بودند و چه بیگانگانی که بر این سرزمین فرمان راندند. گزینش این صد تن بر این پایه انجام شده است که فرمانروا یا سردار مورد نظر کارهایی بزرگ انجام داده یا رویدادهایی بزرگ در دوران او رخ داده باشد.

راهنمای کتاب

کتاب ۱۰۰ فرمانروا و سردار ایران به معرفی پادشاهان و سردارانی می‌پردازد که از دوره‌ی مادها (بیش از ۲۶۰۰ سال پیش) تا پایان دوره‌ی قاجار (۱۳۰۴ ش) بر سرزمین ایران فرمان راندند. این فرمانروایان و سرداران به ترتیب دوره‌ی فعالیت خود در مقاله‌های یک یا دو صفحه‌ای و شمار اندکی از آن‌ها در بیش از دو صفحه معرفی شده‌اند. بنابراین خوانندگان می‌توانند پس از مراجعه به فهرست یا نمایه‌ی کتاب، فقط صفحه‌ی یک فرمانروا یا سردار را بخوانند یا با خواندن پیوسته‌ی کتاب با فراز و فرود فرمانروایی در ایران آشنا شوند.

جمله‌هایی از منابع کهن
تصویرگری
سرزمین ایران اروپایی

شناخته‌ی فرمانروا
م فرمانروا
پ: پیش از میلاد
م: میلادی
ق: قمری
آغاز فرمانروایی
پایان فرمانروایی

تصویر برخی از یادگارهای تمدنی و فرهنگی ایران برای
آشنایی خوانندگان با این آثار و برای چشم‌نوازی صفحه‌ها

گاه‌شمار تاریخ ایران از آغاز تمدن تا آغاز
دوران در پیوست کتاب